

**RIJIK NAVLARINING VEGETASIYA DAVRI DAVOMIYLIGI VA
RIVOJLANISH FAZALARIGA URUG'LARNI EKISH
ME'YORLARINING TA'SIRI**

magistrant Yo'ldosheva Dildora Mengliboy qizi

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti

q/x.f.f.d., k.i.x. Uzaqov G'ulomjon Oqbutayevich

Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti

Annotatsiya. Maqolada Surxondaryo viloyatining sug'oriladigan tuproq-iqlim sharoitida kuzgi rijik navlarining vegetasiya davri davomiyligi va rivojlanish fazalariga urug'larni ekish meyorlarining ta'siri yoritilgan. Kuzgi rijik ekinini yetishtirishda rivojlanish davrlariga hamda butun vegetatsiya davrida yetishtirilayotgan hududning tuproq-iqlim sharoiti, gidrometrologik sharoitlari ta'sir qilib, ekish meyorlari sezilarli ta'sir ko'rsatmasligi aniqlangan. Surxondaryo viloyatining sug'oriladigan tuproqlari sharoitida kuzgi rijik navlarini yetishtirishda urug'lar oktabr oyining 20 sanasida ekilganda Penzyak va Karat navining vegetatsiya davri mos ravishda 200-201 kuni tashkil qilgan.

Kalit so'zlar: Rijik, nav, Penzyak, Karat, urug', ekish meyori, qishga chidamlilik, saqlanish darajasi, tup soni.

Аннотация. В статье освещено влияние норм посева семян на продолжительность вегетационного периода и фазы развития сортов озимого рожка в орошаемых почвенно-климатических условиях Сурхандарьинской области. Установлено, что почвенно-климатические условия и гидрометеорологические условия посевной площади влияют на сроки развития и весь вегетационный период при возделывании озимого рожка, а нормы посева существенного влияния не оказывают. При посеве семян 20 октября в условиях орошаемых почв Сурхандарьинской области вегетационный период сортов Пензяк и Карат составил 200-201 день соответственно.

Ключевые слова: Рожик, Пензяк, Карат, семена, норма высева, фазы

развития, вегетационный период.

Abstract. *The article highlights the influence of seed sowing rates on the duration of the growing season and the development phases of winter camelina varieties in irrigated soil and climatic conditions of the Surkhandarya region. It was found that soil and climatic conditions and hydrometrological conditions of the sown area affect the timing of development and the entire growing season when cultivating winter camelina, and sowing rates do not have a significant effect. When sowing seeds on October 20 in irrigated soils of the Surkhandarya region, the growing season of the Penzyak and Karat varieties was 200-201 days, respectively.*

Key words: *Ryzhik, Penzyak, Karat, seeds, seeding rate, development phases, growing season*

Mavzuning dolzarbligi. Sugʻoriladigan maydonlarda kuzgi mavsumda undirib olingan ekinlarning qishga chidamligini aniqlash va uning hosildorlikka taʼsirini aniqlash muhim omillardan sanaladi. Respublikamizda aholi salomatligi uchun dorivor oʻsimliklarni yetishtirish agrotexnologiyalarini ishlab chiqish asosida, tabiiy mahsulotlar asosida dori-darmon ishlab chiqish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 20 maydagi “Dorivor oʻsimliklar xom ashyo bazasidan samarali foydalanish, qayta ishlashni qoʻllab-quvvatlash orqali qoʻshimcha qiymat zanjirini yaratish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF-139-son farmonida dorivor oʻsimliklar xom ashyo bazasidan samarali foydalanish, kasalliklarning oldini olish va davolashda dorivor oʻsimliklarni keng qoʻllash, dorivor oʻsimliklarning madaniy plantatsiyalarini barpo etayotgan tadbirkorlik subyektlarini qoʻllab-quvvatlash orqali chuqur qayta ishlashni tashkil etish hamda qoʻshimcha qiymat zanjirini yaratish maqsadida qator chora tadbirlar belgilangan¹.

Mavzuning oʻrganilganlik darajasi. В.В. Зубков [27; 16-б.] va A.A. Кшикаткина [30; 15–16-б.] rijik oʻsish davrining davomiyligi ekish vaqtiga va

---

¹ <https://lex.uz/docs/6027102>
www.tadqiqotlar.uz

bahor hamda yozning meteorologik sharoitlariga bog'liqligini ta'kidlashgan.

T.Я.Прахова [35; 783–784-б.], П.А.Чекмарев [63; 3–5-б.] va boshqalarning ma'lumotlariga ko'ra, Rossiyaning Volgograd viloyatida rijikni uzoq muddatli yetishtirish tajribasi shuni ko'rsatadiki, har xil gidrotermal sharoitlarda u odatda iyul oyining ikkinchi o'n kunligida pishadi. П.А.Чекмарев, А.А.Смирнов [63; 3–5-б.] larning tadqiqot natijalariga ko'ra, kuzgi rijikning to'liq rivojlanish sikli - unib chiqish boshlanishidan pishib yetishgacha, qishki tinim davrini o'z ichiga olgan holda, 290-315 kuni tashkil etadi.

Tadqiqot maqsadi. Respublikaning janubiy mintaqalari (Surxondaryo viloyati) sug'oriladigan tuproq-iqlim sharoitida noan'anaviy rijik ekinini yetishtirish agrotexnologiyasini ishlab chiqish va ishlab chiqarishga joriy etishdan iborat.

Foydalanilgan materiallar va usullar. Ilmiy tadqiqotlar Termiz agrotexnologiya va innovatsion rivojlanish instituti tajriba uchastkasida (Termiz tumani sharoitida), kuzgi rijikning "Penzyak" va "Karat" navlari urug'lari 4,0; 6,0; 8,0 va 10,0 mln dona/ga hisobida ekilganda urug'larni dala unuvchanligiga ta'siri aniqlandi.

Tahlil uchun tuproq namunalari «Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах» (1963) usullari bo'yicha olingan.

Gumus miqdori И.В.Тюрин usulida (ГОСТ-26213); nitrat azoti-ion selektiv usulida, ГОСТ-13496-10; umumiy azot, fosfor va kaliy bitta namunada И.М.Мальцева, Л.П. Гриценко usulida; harakatchan fosfor 1% ammoniy karbonat eritmasida Б.П.Мачигин usulida; almashinuvchan kaliy olovli fotokalorimetrda П.В.Протасов usulida; suvda eriydigan tuzlar va quruq qoldiq umumiy qabul qilingan uslubda, ГОСТ-26423-85, pH suvli so'rimda potensiometr yordamida aniqlangan.

Dala sharoitida tuproqning zichligi 500 sm³ silindr yordamida Качинский usuli bo'yicha; solishtirma massasi piknometrik usulida; tuproqning g'ovakligi hisoblash usulida; tuproqning suv o'tkazuvchanligi Качинский usulida bajarilgan.

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

Dala va laboratoriya tajribalari Butunrossiya O'simlikshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti uslubiy qo'llanmasi (1985) asosida amalga oshirilgan. Fenologik kuzatuvlar va biometrik tahlillar esa Qishloq xo'jalik ekinlari navlarini sinash davlat komissiyasining uslubiy qo'llanmasi (1989) bo'yicha olib borilgan. O'simlikning o'sishi, rivojlanishini o'rganish urug'larni dala unuvchanligi va o'simliklarni tup qalinligi: unib chiqqanda va hosilni yig'ishtirishdan oldin toq qaytariqlarda doimiy kuzatish olib boriladigan 0,5 m² maydonchalarda, paykalchani dioganali bo'yicha joylashgan 3 ta joyida hisoblab borilgan.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqotlarimizda kuzgi rijikning Penzyak va Karat navlari urug'lari 20-oktabrda ekilganda unib chiqish sanasi 28-oktabrda, chin barg chiqarishi Penzyak navida 4 noyabr, Karat navida 6 noyabrda, poya shakllanishi Penzyak navida 4-6 martda, Karat navida 6-7 martda, g'unchalash Penzyak navida 25-27 martda, Karat navida 26-27 martda, gullash boshlanishi Penzyak navida 3-5 aprelda, Karat navida esa 5-6 aprelda, quzoqlash boshlanishi 12-14 aprelda, Karat navida esa 14-16 aprelda kuzatildi (1-jadval).

1-jadval

Ekish meyorlari ta'sirida rijik navlarining o'sish-rivojlanish davrlarining o'zgarishi (2023-2024 yy)

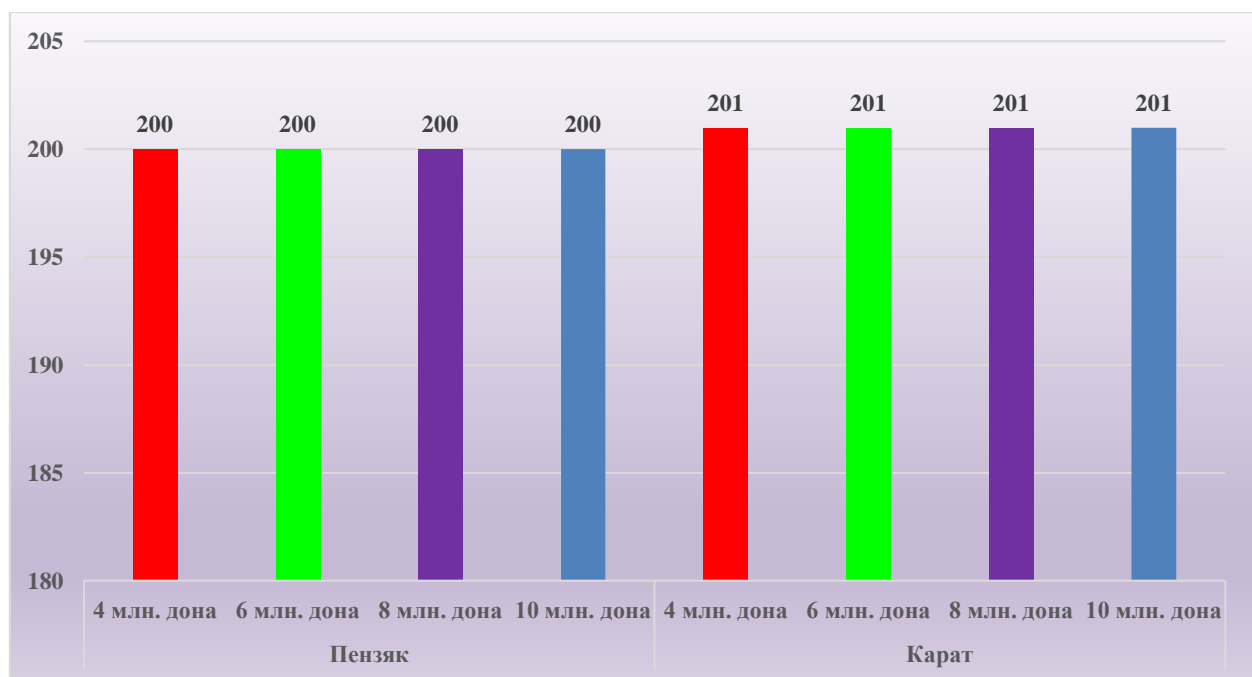
T/r	Nav nomi	Ekish meyori	Unib chiqish, sana	Chin barg chiqarish, sana	Poya shakllanishi, sana	G'unchalash boshlanishi, sana	Gullash boshlanishi, sana	Quzoqlash boshlanishi, sana	To'la pishish, sana	Vegetatsiya davri, kun
1	Penzyak	4 mln. dona	28 okt	4 noya	4 mar	25 mar	3 apr	12 apr	15 may	201
2		6 mln. dona	28 okt	4 noya	4 mar	26 mar	3 apr	12 apr	15 may	201
3		8 mln. dona	28 okt	4 noya	5 mar	27 mar	4 apr	13 apr	15 may	200
4		10 mln. dona	28 okt	4 noya	6 mar	27 mar	5 apr	14 apr	15 may	200
5	Karat	4 mln. dona	29 okt	6 noya	6 mar	26 mar	5 apr	14 apr	16 may	201
6		6 mln. dona	29 okt	6 noya	6 mar	26 mar	5 apr	14 apr	16 may	201
7		8 mln. dona	29 okt	6 noya	6 mar	26 mar	6 apr	15 apr	17 may	201
8		10 mln. dona	29 okt	6 noya	7 mar	27 mar	6 apr	16 apr	16 may	201

Olib borilgan tajriba natijalarimizga ko'ra navlarning to'la pishish sanasi Penzyak navida 15 may sanasida, Karat navida esa 16-17 may sanasida qayd

qilindi.

O'rganilgan navlarning unib chiqishi Penzyak navida 8 kunni tashkil qilgan bo'lsa, Karat navida bu ko'rsatkich 9 kunni tashkil qildi. Poya shakllanishidan boshlab navlarning o'sish-rivojlanishiga ekish meyorlarining ta'siri kuzatilib, urug' ekish meyorining ortishi bilan fazalar davomiyligi 1-3 kungacha uzayishi aniqlandi.

Tadqiqotlar asosida urug'lar turli meyorlarda ekilganda to'liq pishish sanasi 15-17 may sanalariga to'ri kelib, vegetatsiya davri Penzyak navining 200 kunni, Karat navida 201 kunni tashkil etdi (1-rasm).

1-rasm. Ekish meyorlari ta'sirida rijik navlarining vegetatsiya davrining o'zgarishi (2023-2024 yy)

Xulosa qilib aytganda, rijik ekinini yetishtirishda rivojlanish davrlariga hamda butun vegetatsiya davrida yetishtirilayotgan hududning tuproq-iqlim sharoiti, gidrometrologik sharoitlari ta'sir qilib, ekish meyorlari sezilarli ta'sir ko'rsatmasligi aniqlandi.

Surxondaryo viloyatining sug'oriladigan tuproqlari sharoitida kuzgi rijik navlarini yetishtirishda urug'lar oktabr oyining 20 sanasida ekilganda Penzyak va Karat navining vegetatsiya davri mos ravishda 200-201 kunni tashkil qiladi.

1. Зубков В.В., Терентьев О.В, Буянкин В.И, Зубков В.В, Рекомендации по возделыванию перспективной масличной культуры рыжика посевного // - Самара: Самара-АРИС, 2014. – С. 16.
2. Кшникаткина А.А., Прахова Т.Я. Как регуляторы роста растений влияют на семена рыжика // Фермер. Поволжье. - 2016. -№ В(50). – С. 15-16.
3. Прахова Т.Я. Продуктивность рыжика озимого в зависимости от приемов технологии возделывания // Мол уч. - 2013. - № 6. – С. 783-784.
4. Чекмарев П.А., Смирнов А.А., Прахова Т.Я., Интродукция нетрадиционных масличных культур // Достижения науки и техники АПК. - 2013. - №7. – С. 3-5.